

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БІОТИЧНИХ ЧИННИКІВ
НА СТАН ПОПУЛЯЦІЙ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН**

С. М. Літвак, канд. техн. наук, доц.;
О. А. Літвак, асистент;
Я. М. Черних, магістрант

Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

Анотація. Проведено аналіз впливу біотичних чинників на угруповання основних видів фауни на території мисливського господарства. Розроблено рекомендації щодо зменшення негативного впливу біотичних чинників на динаміку чисельності мисливських тварин, їх охорони та відтворення.

Ключові слова: біотичні чинники, мисливські тварини, кормові властивості угідь, санітарно-епідеміологічна ситуація.

Аннотация. Проведен анализ влияния биотических факторов на популяции основных видов фауны на территории охотничьего хозяйства. Разработаны рекомендации по уменьшению негативного воздействия биотических факторов на динамику численности охотничьих животных, их охране и воспроизводству.

Ключевые слова: биотические факторы, охотничьи животные, кормовые свойства угодий, санитарно-эпидемиологическая ситуация.

Abstract. In the article analyzed impact of biotic factors on group main types of hunting fauna in the hunting. Recommendations to reduce the negative impact of biotic factors on the dynamics of hunting animals and their protection and restoration.

Key words: biotic factors, hunting animals, fodder land property, sanitary and epidemiological situation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Мисливське господарство – галузь безперервного природокористування мисливськими тваринами, як природним ресурсом загальнодержавного значення, сфера суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, використання та відтворення популяцій мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського спорту і мисливського собаківництва [1].

Останні десятиліття в Україні спостерігається стійка тенденція до виснаження ресурсів мисливського господарства, що гальмує його розвиток і призводить до деградації галузі загалом. Інтенсивний розвиток промисловості та сільського господарства, освоєння степу сприяли зникненню типових природних комплексів. Результатом цих тенденцій стало порушення екологічного балансу, формування несприятливих кліматичних явищ, підвищення рівня забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, ґрунтах та воді. Чисельність тварин зменшується не тільки в результаті прямого знищення, а також внаслідок погіршення екологічних умов на території регіону. Тому збереження видового різноманіття та чисельності видів мисливських тварин, поліпшення середовищ їх перебування є важливим завданням для подальшого розвитку мисливської галузі.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ**

Проблеми ефективного відтворення, охорони та використання ресурсів мисливських угідь займають

одне з провідних місць у сучасній науці. Питання екологічно збалансованого ведення мисливського господарства досліджувалися такими науковцями: В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, М.П. Рудишин, І.П. Соловій, П.Б. Хоецький [4, 5, 6, 7] та інші. Але незважаючи на значну роль екологічних чинників у формуванні стійких популяцій мисливських тварин, ця проблема в умовах Степу та Лісостепу вивчена недостатньо і потребує подальших досліджень.

МЕТОЮ ДАНОЇ СТАТТІ є дослідження впливу біотичних чинників на угруповання основних видів мисливської фауни на території мисливського господарства, а також розробка рекомендацій щодо зменшення негативного впливу біотичних чинників на динаміку чисельності мисливських тварин, їх охорони та відтворення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Мисливські тварини є невід'ємним компонентом біогеоценозів і тому постійно перебувають під впливом різноманітних екологічних чинників, які визначають стан популяцій видів у часі та просторі. Екологічні чинники мають значний вплив на чисельність, плідність і смертність, сезонні переміщення, міграції захворюваність, фізичний та фізіологічний стан мисливських тварин.

Одним із компонентів екологічних чинників є біотичні чинники, що представляють собою

сукупність елементів органічного світу (рослинність, тваринне населення), які визначають умови існування звірів у тій або іншій місцевості. Біотичні чинники проявляються у формі взаємовпливів організмів різних видів.

Об'єктом дослідження нами обрано мисливське господарство ТОВ "Семенівське мисливсько-рибальське господарство", розташоване на території Арбузинського району у північно-східній частині Мико-

лаївської області. Його територія займає загальну площу 8215,0 га. На півночі, сході та півдні воно межує з угіддями мисливського господарства Арбузинської районної організації УТМР Миколаївської області, на заході – з угіддями національного природного парку "Бузький Гард" [2].

В результаті дослідження нами визначені основні біотичні чинники, що впливають на стан популяцій диких звірів в мисливському господарстві (рис. 1).



Рис. 1. Біотичні чинники

Вплив біотичних чинників на звірів пов'язаний насамперед з живленням. Кормові властивості угідь – один з основних біотичних факторів. Від того на скільки мисливські тварини забезпечені природним кормом у зимовий період залежить скільки особин певного виду може перебувати на цій території, яким буде їх фізіологічний стан і яка перспектива даного виду на майбутнє. Їжа – істотний екологічний чинник, який впливає на плодючість, довголіття, смертність тварин, лежить в основі багатьох морфологічних, фізіологічних і екологічних пристосувань. Багато звірів живляться рослинною їжею. Рослиноїдні звірі мають ряд адаптацій до живлення рослинною їжею. Рослини використовуються звірами також як будівельний матеріал для гнізд, служать місцем схованки і тимчасового захисту.

Біотичні зв'язки мають місце між видами і всередині виду. Внутрішньовидові зв'язки особливо проявляються у період розмноження. Складні міжвидові зв'язки існують між звірами й іншими тваринами. Багато звірів споживає і тваринну, і рослинну їжу. При цьому тваринні корми переважають над рослинними і становлять майже 60-85 % загальної маси. У складі тваринної їжі домінують безхребетні (27) видів, серед яких перше місце належить комахам – 37 %. Існують зв'язки між звірами і паразитами з безхребетних, бактеріями, вірусами. Особливо небезпечними бувають епізоотії, такі як ящур, чума кабанів, чума ховрахів, сибірка оленів, лосів, сказ тощо [3].

Взаємозв'язки типу "хижак-жертва" існують і між окремими видами звірів (вовк – козуля, лис – мишо-подібні гризуни). У жертв виникли пристосування до виживання: захисне забарвлення, здатність до швидкого бігу, затаювання та ін. Певні симбіотичні зв'язки існують між звірами і птахами. До прикладу, там, де вночі жирують зайці сірі, удень живляться озиминою сірі

куріпки. Цим птахам важко самим з-під снігу здобувати їжу, бо у них немає відповідних для цього пристосувань. Ускладнюються і внутрішньовидові зв'язки звірів та їх популяційна організація.

Хижаки мають істотний вплив на чисельність мисливських тварин, особливо за умови надмірної їх чисельності, зокрема вовка і лиса. Встановити достовірно ступінь впливу будь-якого з біотичних чи абіотичних факторів, ґрунтуючись навіть на масовому матеріалі, практично неможливо, оскільки вони знаходяться у складних багатогранних зв'язках і постійно змінюються. Тому більшість дослідників виділяє основні (ключові) фактори, що впливають на певний вид. З метою зменшення негативного впливу хижаків на інші види мисливських тварин та покращення санітарно-епідеміологічної обстановки, на території господарства проводяться заходи по скороченню чисельності перших шляхом їх безпосереднього вилучення. Упродовж 2011 р. на території мисливського господарства ТОВ "Семенівське мисливсько-рибальське господарство" мисливцями було видобуто 10 лисиць та 2 єнотоподібних собак.

В усій Україні спостерігається стрімке зростання чисельності вовків, що негативно впливає на динаміку чисельності всіх копитних та зайця-русака. В Арбузинському районі, де вовків ще недавно взагалі не було, це має особливе значення, оскільки район знаходиться близько до Кіровоградської та Одеської областей, де здавна існує потужний осередок цього виду. Звідси вовки мігрують в різних напрямках і створюють значний негативний вплив на поголів'я інших мисливських тварин.

Досить небезпечними для мисливських птахів є сірі ворони, які знищують велику кількість яєць та пташе-

нят, що належать лискам, диким качкам та голубам. Мисливським законодавством також дозволяється видобувати чисельних в нашій місцевості граків і навіть сойок, які також небезпечними дрібних мисливських тварин.

На території Миколаївської області досить поширеним захворюванням є лептоспіроз, зараження яким відбувається через воду. Для людей ця хвороба є майже смертельною. Вона найчастіше проявляється влітку та восени, тоді як сказ – восени та взимку.

В Миколаївській області відомі випадки захворювання окремих зайців на ехінококоз, цистицеркоз, саркоідоз. Територія мисливського господарства ТОВ "Семенівське мисливсько-рибальське господарство" є небезпечною на туляремію, збудник якої передається під час обідування ондатри чи зайця, а також під час вживання м'яса останнього у їжу. Нами представлена характеристика найбільш поширених вірусних хвороб диких тварин в досліджуваному мисливському господарстві (табл.1).

Таблиця 1. Найбільш поширені вірусні хвороби мисливських тварин

Назва хвороби	Загроза для здоров'я людини	Тварини, що можуть захворіти	Ознаки хвороби	Необхідні заходи
Лейкоз	Не існує	Заєць, куріпка, фазан	Втрата апетиту, зменшення ваги, виснаження	Спалювання померлих тварин, дезінфекція середовища.
Пташина чума	Не існує	Фазан, куріпка	В'ялість, біло-жовті виділення, шипляче дихання, спрага	Спалювання померлих тварин, дезінфекція, щеплення, заборона перевезення та відвідування фазанарію
Пташина псевдочума	Існує – кон'юнктивіт	Фазан, куріпка, перепілка	Шипляче дихання, масова загибель птахів	Дезінфекція середовища, знищення померлих тварин
Пташиний дифтерит	Не існує	Фазан, куріпка	Сонливість, шипляче дихання, нарости у вигляді бородавок біля дзьоба та на ногах	Знищення хворих тварин, дезінфекція місць перебування 2 % розчином гідроокису натрію
Орнітоз	Існує	Всі птахи	Втрата апетиту, в'ялість, висока температура, пізніше кашель з кров'ю	Обмеження контактів з птахами, карантин, добавка у їжу антибіотиків тетрациклінового ряду
Сказ	Існує	Всі тварини	Втрата обережності, виділення слини, напад на тварин та людей	Профілактичні щеплення, знищення хижаків, локальна заборона на полювання та відлову тварин
Міксоматоз	Не існує	Заєць, кролик	В'ялість, сліпота, набрякання голови, повік, вух, щок та всього тіла	Пошуки, збирання та спалювання померлих тварин, дезінфекція середовища
Чума свиней	Не існує	Дикий кабан	Діарея, кашель, непевна хитка хода	Відстріл хворих тварин, спалювання трупів, дезінфекція місць знахідок загиблих свиней

Особливим захворюванням для південних районів є сказ, який зараз реєструється у всіх областях. Серед диких тварин воно тривалий час було невідоме і прийшло до нас із Німеччини, де було вперше виявлене в 1939 р. В Україні його основними поширювачами тривалий час були свійські собаки. Незважаючи на те, що в південних районах була зареєстрована найменша кількість виявлених осередків захворювання (9,5 % від усіх в Україні), небезпека його поширення визвала необхідність проведення цілорічної боротьби з лисицею і в попередні роки і зараз. Хоча із мисливських тварин нашого регіону на сказ хворіють куниця, борсук, єнотоподібний собака, вовк, нутрія, заєць, олень, лось, козуля та дикий кабан, в Степовій зоні саме у лисиці він зустрічається найчастіше – у 70,3 % випадків.

Дуже велике значення, як поширювачі сказу, мають свійські та дичавілі собаки, а також кішки. Значне зростання чисельності лисиць, дичавілих собак та

котів у останні роки, які через хижацтво негативно впливають на поголів'я всіх мисливських тварин та є поширювачами сказу, висунуло організацію боротьби з ними на рівень найважливіших першочергових санітарно-профілактичних заходів. Тому періодично проводиться нерегламентований відстріл лисиць для зниження щільності популяції цього виду до 0,5–1,0 особини на 1000 га угідь.

Згідно Закону України "Про ветеринарну медицину" за № 566/96 ВР від 05.12.96 р. у статті 23 "Про державний ветеринарний контроль при полюванні на дичину", кожна мисливська організація зобов'язана забезпечити умови для проведення ветеринарно-санітарної експертизи відстріляної на полюванні дичини, що використовується на харчові цілі.

Дуже важливим є поширенні серед мисливців знань про хвороби диких тварин, профілактичні заходи для їх попередження та своєчасного лікування.

Для поліпшення санітарно-епідеміологічної ситуації, окрім знищення хижих ссавців, на території господарства доцільно проводити санацію лисячих нір та спеціальну обробку місць зимової підгодівлі тварин. З профілактичною метою весною спалюються накопичені екскременти, залишки корму, а прилягаючу до солонців та годівниць територію дезинфікують 3 % розчином хлорного вапна.

ВИСНОВКИ

Найбільш важливим завданням мисливського господарства є досягнення оптимальної чисельності основних видів мисливської фауни. Для досягнення цієї мети та зниження негативного впливу біотичних чинників на стан популяцій диких тварин необхідно виконання таких заходів:

- ретельна охорона мисливських угідь;
- проведення щорічних обліків мисливських тварин;
- недопущення полювання на відтворювальних ділянках;
- дбайливе проведення біотехнічних заходів щодо зимової підгодівлі тварин, боротьби з хижакими та поліпшення захисних і гніздових умов;
- підтримання належного санітарно-епідеміологічного стану території мисливського господарства;
- дотримання науково обґрунтованих сівозмін зі створенням посівів багаторічних трав.

Реалізація вище зазначених заходів забезпечить значне підвищення інтенсивності ведення мисливського господарства і позитивно вплине на динаміку чисельності мисливських тварин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Закон України "Про мисливське господарство та полювання" від 22.02.2000 № 1478-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- [2] Пояснювальна записка до проекту організації і розвитку Мисливського господарства ТОВ "Семенівське мисливсько-рибальське господарство" Миколаївської області. – Миколаїв, 2011. – 120 с.
- [3] Програма розвитку мисливського господарства Миколаївської області на 2009–2015 роки. Миколаївське обласне управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mikoiaivlis.mk.ua/program_post.php?id=1.
- [4] Біологія лісових птахів і звірів [Текст] / І. В. Делеган, І. І. Делеган та ін. – Л. : Поллі, 2005. – 600 с.
- [5] **Бондаренко, В. Д.** Облік диких тварин. Практичні рекомендації [Текст] / В. Д. Бондаренко, І. В. Делеган, І. П. Соловій, М. П. Рудишин. – Л., 1989. – 66 с.
- [6] **Делеган, І. В.** Концепція екологічно збалансованого ведення мисливського господарства в умовах українських Карпат [Текст] / І. В. Делеган // Вісник Запорізького державного університету. – 2000. – № 2. – С. 34–38.
- [7] **Хоєцький, П. Б.** Вплив кліматичних чинників на чисельність мисливських звірів [Текст] / П. Б. Хоєцький // Науковий вісник НЛТУ України. – Л., 2009. – Вип. 19.15. – С. 21–23.